

HADİSLERE GÂÎ YAKLAŞIM

Abdurrahman ECE (İstanbul: Nida Akademi, 2019), 290 Sayfa.

Abdulvasif Eraslan*

Eser, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde makasid/gâî kavramına yer veren yazar, gâî yaklaşımın gerekliliği konusunu; farklı İslami ilimlerde gâî yaklaşımın varlığını ve benimsendiğini yansıtan bazı delil ve örnekler çerçevesinde ele almıştır. Bunlar; Kur'ân, Sünnet, sahabe uygulamaları ve fihhi mezheplerin uygulamalarında gâî yaklaşımı yansıtır niteliktedir. Ancak Kur'ân-i Kerim'den delil olarak sunulan ayetlerin yanı sıra müfessirlerin gâî uygulamalarından çarpıcı birkaç örneğin verilmemiş olması dikkatlerden kaçmamaktadır.

Giriş bölümünde gâî yaklaşımın sağladığı faydalara değinilmiş, ve şu şekilde sıralanmıştır: Hadislerdeki problemleri giderme (hadislerin arasını cem ederek çelişkiyi gidermek, hadislerin tespitinden rol oynaması, umum husus içerdiğine dair yardımcı olması), hadislerin akl-i selim çerçevesinde yorumlanmasını sağlama, lafzın ötesindeki gayeyi gerçekleştirmek (hadisi kuşatan karineler çerçevesinde), farklı anlamlar arasında tercih yapmak, hükümlerin kapsamını genişletmektir. Hadislere gâî yaklaşımın faydalarından biri de hadisi red etme veya inkar etme yerine anlamaya ve yorumlamaya yardımcı olmasıdır. (s. 61) Hadislerdeki hikmetleri anlamak için gâî yaklaşımın arkasına sığınarak lafızlara muhalif yorumlardan kaçınılmalı ve sahih hadisler reddedilmemelidir. Gerekliğinde tevakkuf ilkesi işlevselleştirilmelidir. (s. 67) Gâî yaklaşımın sağladığı faydalardan bir diğeri ise dönemsellerin fetvalarının güncellenmesine imkan sağlamak ve yardımcı olmak olduğu dile getirilmiştir.

Yazar, konuya dair örnekleri zikrederken konunun aktüel değerine ve olayın güncel boyutlarına dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Hadisleri anlama ve yorumlamada lafzi yaklaşımın Hz. Peygamber'in mesajının günümüze taşımada yetersiz kaldığına dikkat çekmesi ve âlimlerin konuyla ilgili farklı yaklaşımlarını aktarması açısından önem arz etmektedir. (s. 53, 54, 57)

Yazar, gâî yaklaşımı temellendirirken İslam'ın temel ilkelerine, güttüğü makasid şeri'âya uygunluğuna ve muhalif olmaması gerektiğine dikkat çekmiştir. Zaman zaman hadislere lafzî yaklaşımın doğurduğu tehlikelere değinmiştir. Bunların içerisinde en önemlisinin de lafızlardaki zahiri anlamın mutlak doğru kabul edilerek diğer tüm görüşlerin mutlak yanlış kabul edilmesi gibi mutaassıb bir anlayışın ortaya çıkması olduğuna işaret edilmiştir. Bu durumun tarihsel süreçte hep var olagelen; kişiyi tek bir yolu, hocayı, ve yorumu doğru görüp diğerlerini batıl saymasına götürebileceği anlayışa sürüklediğine vurgu yapılmıştır. (s. 56, 57)

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 18/05/2020, Accepted / Kabul Tarihi: 22/08/2020

* Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, abdulvasiferaslan@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5061-1112>

Çalışmada şekil açıdan bazı eksikler göze çarpmaktadır. (Örneğin s. 27, 28 ve 29 da yer alan bazı paragraf başları) Konu işlenirken yer yer veri aktarımında kronolojik sıralamaya riayet edilmemesi de gözlerden kaçmamaktadır. (s. 36, 38)

Çalışmanın birinci bölümü gâî yaklaşımın esaslarına ve gayelerini tespit etmeye ayrılmıştır. Bu husustaki keyfiliğin en az lafzi yaklaşım kadar tehlikeli olduğuna dikkatleri çeken müellif, gâî yaklaşım için on maddeden oluşan esaslara yer vermiştir. Bunlardan biri içtihada mahal vermeyen ta'abbudî hadisleri yorumlamaktan kaçınmaktır. Dinde aklın hikmet ve illetini (gerekçe/sebep) anlamakta zorlandığı ya da anlayamadığı hükümlerin olabileceğine dikkat çekilmiştir. Bu tür hükümlerin bütün semavî dinlerde bulunduğu ve akılla çatışmadığı vurgulanmıştır. Hikmetleri akla kapalı olan ibadetlerle ilgili bazı hadisler için lafzî yaklaşımın esas alınması gerektiğini söyleyen müellif, ibadetleri nasıl, ne zaman ve ne kadarıyla yerine getirileceği konusunda hikmet ve maksatları bilmenin her zaman zorunlu olmadığını dile getirmiştir. (s. 65)

Gâî yaklaşımın ikinci esası ifrat ve tefrite düşmemek olarak yazar tarafından tespit edilmiştir. Zira İslam, ifrat ve tefriti hoş görmemiş, orta yolu önermiştir. Dolayısıyla hadislerle gâî yaklaşımda da dengeli ve orta yolun izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Yazara göre hadislerle zâhirî yaklaşım ifrât, lafızları ihmal ederek batınî yorumlara gitmek de tefrittir. Doğru olanı ise iki yönü de ihmal etmemektir. (s. 71)

Gâî yaklaşımın üçüncü esası zarurat olmadıkça lafzın dışına çıkmamak olarak ifade edilmiştir. Ayet ve hadislerin maksat ve gayelerine muhalif hiçbir yorumun doğru olmayacağı, dolayısıyla bir zarurat bulunmadıkça lafızların dışına çıkmamanın esas alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda hadislerin dilini de dikkate alarak mecaz, kinaye, darb-ı mesel, tasvir ve mübalağa gibi edebi dil sanatlarının hadislerin anlaşılmasında mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir. Yazarın ifadesiyle bu durum, lafzın dışına çıkmak değil, aksine söyleyenin amacı doğrultusunda metni anlamaya çalışmaktır.

Gâî yaklaşımın dördüncü esası cevâmi'ü'l-kelim hadisleri önelemek olduğu ifade edilmiştir. Öncelikler konusunun hadislerin maksadını anlamada da göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulayan yazar, *anlamları açık ve temel ilkeleri ortaya koyan hadisler daha yaygın ve âlimlerce daha sık bilindiğinden gâî yaklaşımda bunların diğer hadislerin anlaşılmasında bir kriter olarak kabul edilmesi ve öncelenmesi gerektiği kanaatini paylaşmıştır.* (s. 74)

Gâî yaklaşımın beşinci esası kat'î naslar her zaman temel ölçüler olduğundan bunlara aykırı te'villerden kaçınmak olarak ifade edilmiştir. Altıncı esas ise gâî yaklaşım çerçevesinde yapılan yorumların ileride doğrulayabileceği sonuçların göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Diğer bir esas da hadisleri anlamada amaç ve araç ilişkisine dikkat ederek bunların birbirinden ayırt edilemesidir. (s. 66, 79) Yazar, zamanla değişmeyen araçların bulunduğu dikkatleri çekerek bu yaklaşımın sadece zamanla değişen araçlar için geçerli olacağını dile getirmiştir. Örneğin ibadetler iyi ahlakı oluşturmada araçsallık ettiği bir hakikat olmakla birlikte sabittirler. Bunların zamanla değişmesi mümkün değildir.

Hadisler pek çok amacı (maksadı) barındırabildiğinden bunların sınırlandırılarak teke indirmemek gerekir. İmkanlar dahilinde çerçeveyi geniş tutup hadisleri daha fazla amaca yormak da gâî yaklaşımın diğer bir esasını oluşturmuştur. Hadislerde yer alan Hz. Peygamber'in maksadını ortaya koyabilmek için Arapça dil bilgisinin yanı sıra fıkıh, hıkıh usulu, tefsir gibi İslami ilimlerin bilinmesi de bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir.

Dolayısıyla hadisleri doğru anlayabilme ve yorumlayabilmek için aynı konudaki hadis ve ayetlerin bir arada değerlendirilmesi, gâî yaklaşımın diğer bir esasını oluşturmuştur.

Yazarın ifadesiyle gâî yaklaşımın en önemli ilkelerden birisi de Hz. Peygamber'den sadır olan söz, fiil ve takrirlerin hangi sıfatından kaynaklandığının tespitidir. Sahabe ve tabiin döneminde Hz. Peygamber'in sünnet anlayışı doğrultusunda bu prensip işlevselleştirilmeli, sünnetin bağlayıcılık değeri göz önünde bulundurularak hadislerin anlaşılması ve yorumlanması sağlanmalıdır. Aksi takdirde hadisleri anlamak ve sünneti yaşamak, Hz. Peygamber zamanının taklit edilmesinden öteye geçmeyecektir.

Gâî yaklaşımın diğer bir esasını da Hz. Peygamber'in teşri'den kaynaklanan tasarruflarının tespit edilmesi olduğunu ifade eden yazar, bunları tamamen teşri'e yönelik olanlar ve kısmen teşri'e yönelik olanlar şeklinde temel iki başlıkta ele almıştır. Tamamen teşri'e yönelik olanlar şu hususlardan oluşmaktadır: Tebliğ, iftâ ve kâdılık. Kısmen teşri'e yönelik olanlar ise; yöneticilik makamı, rehberlik etme makamı, terbiye etme (eğitme), en ideal olanı yapmaya sevk etme ve yüce değerler öğretme ile alakalı olanlardır. Teşri'e yönelik olmayan tasarrufları ise beşer olmasından kaynaklanan davranışları (cibilli fiilleri) konuşmaları ve nübüvvetle alakalı olmayan daha çok yaratılış icabı günlük hayatın seyri içinde yaptığı tasarruflarıdır. Yazar, bu kısımların her birini örnekler çerçevesinde işlemiştir.

Çalışmanın birinci bölümünün ikinci ana başlığı gayeleri tespit etme yollarına ayrılmıştır. Bunun için de Hz. Peygamber, risalet hayatı, yaşadığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel şartlarının incelikleriyle bilinmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ancak bu şekilde Resûlullah'ın kullandığı ifadelerin anlamı ve ondaki maksadı anlaşılabilir. Yazar, şer'i maksatları bulmanın yollarını açıklarken Şâtîbî'nin (öl. 790/1388) (nasların zahirinde aramak, nasların arka planında aramak, ikisini beraber değerlendirerek bulmaya çalışmak) zikrettiği üç maddeye yer vererek İbn Âşur'un (öl.1379/1970) sınıflandırması üzerinden konuyu işlemiştir. Buna göre söz konusu şer'i maksatları bilmenin yolları şunlardır: Birincisi; ayet ve hadislerde açıkça zikredilmiş olması, ikincisi; sahâbenin/sahâbînin Hz. Peygamber'in fiillerinden çıkarsaması ve üçüncüsü de mütevatir sünnet ile tespit edilmesidir. Yazar buna laveten; Hz. Peygamber'in uygulamalarından elde edilmesi ve karinelere elde edilmesi maddelerini de eklemiştir. Ona göre illetleri bilinen hükümlerin illetleri taranmak suretiyle şer'i maksada ulaşılabilir. Ayrıca illetleri ortak olan hükümlere dair hadislerin taranması neticesinde de şâri'in gayesine ulaşılabilir.

Eserin ikinci bölümü hadislerdeki gayeler konusuna ayrılmıştır. Her ne kadar usûl âlimleri, dini, nefsi, nesli, akli ve malî korumak olmak üzere dinî maksatları beş gaye ile sınırlandırmış olsalar da günümüzün ihtiyaçları doğrultusunda bunların tekrar tespit edilebileceği ve artırılabilirliği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Karâdâvî'nin de ifade ettiği iyi insan, aile, toplum, ümmet oluşturma ve insanlığın hayrına davet etme gibi hususların yanı sıra hürriyet, eşitlik, kardeşlik, sahiplenme, insan hakları gibi başka amaçlar da ilave edilebilir. Bu bölüm yazar tarafından muteber (geçerli) ve muteber olmayan (geçersiz) gayeler şeklinde iki ana başlık etrafında ele alınmıştır. Muteber olanlar; zamana, mekâna veya duruma göre değişmeyenler olup dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunmasına ilaveten; insanları hak dinle buluşturmaya, inananların hak din üzere sabit kalmalarını sağlamak, ahiret odaklı yaşamalarını sağlamak, fitratın korunması, insanlığın korunması ideal bir toplumun oluşturulması, huzur ve düzenin muhafazası iyi nesiller yetiştirme, zararları ve kötülüğü (mefsedeti) önleme, iyilik ve menfaati (maslahatı) temin etme, aşırılıkları önleme, geleceğe hazırlama, hikmet üzere yaşamayı sağlamak vb. hususlardır.

Yazar yer verdiğimiz maddeleri ayrı ayrı ele almış ve konuyu örneklendirerek işlemeye çalışmıştır. Günümüzde bazı problemlerin çözümünde veya farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına vesile olabilecek bu kriterler son derece önem arz etmekle birlikte genel itibariyle bunların, temel beş unsurla bağlantılı oldukları görülmektedir.

Çalışma geniş bir kaynak yelpazesine sahip olmakla birlikte yazarın da belirttiği üzere Karadâvî, Şâtîbî ve İbn Âşur gibi makasîdî ön planda tutan âlimlerin görüşleri ağırlığını hisstermektedir. Kanaatimizce maslahat ve makasîdî önemseyen Mu'tezilî âlimlerin görüşlerine de muracaat edilebilseydi çalışma daha nitelikli bir boyut kazanacaktı.